

OD NEMILA DO NEDRAGA

Dr Sabetaj Albahari je rođen 1. januara 1925. godine u Doboju (Bosna i Hercegovina), od oca Leona (Jehude) i majke Mirte (Mirjam), rođene Altarac. Oženjen je sa Meri Lou, psihijatrijskom socijalnom radnicom. Imaju troje dece: Alberta Skota, Suzanu Mirjam i Davida (Daviča) Johanana, kao i devetoro unučadi.

Dr Albahari je psihijatar, a hobi mu je bio pilotiranje, što je upražnjavao u Sjedinjenim američkim državama, pilotirajući 36 godina svojim malim avionom. Porodica živi u gradu Prinstonu, u državi Nju Džersi.

Moj deda po ocu, Sabetaj, bio je za vreme turske vladavine zlatar i menjač, zbog čega je imao nadimak „Saraf“. Bio je iz Tešnja. Tamo je ubirao porez i za tursku i za austrijsku vlast. Otac mi je pričao da su naši preci, po dedinom kazivanju, došli iz Izmira, preko Ruščuka (Ruse, Bugarska) u Tešanj. Bežeći iz Španije nakon izгона 1492. verovatno su, po mišljenju prof. dr Sesila Rota, uzeli prezime po mestu u kome su živeli – Albuhera – koje se nalazi 5 kilometara južno od grada Bajadoza, blizu portugalske granice.*

* Sir Sesil Rot (Cecil Rot), tada predsednik Kraljevske akademije nauka (Royal Academy of Science) u Londonu. Za poreklo prezimena Albahari dr Sesil Rot je autoru ovog svedočenja s nešto više rezerve ukazao i na to da može biti i arapskog porekla: „bahrija“, na arapskom jeziku znači more, jezero ili velika voda, pa Albahari može značiti i mornar ili ribar.

Deda Sabetaj se dva puta ženio tako da je moj tata odrastao u velikoj porodici. Imao je četiri brata i petoricu polubraće, tri sestre i četiri polusestre. Moj otac je takođe poreklom iz Tešnja.

MI, JEVREJI, NE TREBA DA ŽIVIMO

Kad je meni bilo godinu dana, preselili smo se u Dubrovnik, jer je otac tamo dobio posao kao poslovođa u prodavnici „Lav odijela“, u vlasništvu braće Kabiljo, iz Sarajeva. Živeli bismo dosta udobno i mirno da već tada nije bilo čestih antisemitskih ispada. Jedan od takvih, primera radi, desio se kad sam bio u trećem razredu osnovne škole. Desilo se, naime, da mi je rabin Daniti rekao da izađem iz razreda kad ostali budu imali čas veronauke. Razred je imao učionicu u prizemlju, pa sam, kad sam izašao, jasno čuo kako je katolički pop rekao da smo mi, Jevreji, ubili njihovog „Gospoda Boga na krstu“ i da zbog toga ne treba da živimo! Kad sam se vratio u razred, moji školski drugovi okomili su se i navalili na mene, tukli me i pljuvali. Odbranio sam se tako što sam nožićem za oštrenje olovke ozledio jednog učenika koji je bio vođa nasilnika. Nastao je skandal u gradu. To je bilo 1933. godine. Povodom tog događaja, iz Beograda je došlo rešenje da taj sveštenik ne može više da obavlja nastavu. Da bi se atmosfera koliko-toliko smirila, u školi su osvanuli natpisi: „Brat je mio koje vere bio.“

Uoči rata, u martu 1941. godine sklanjamo se u Tešanj, u dedinu kuću. Tamo je već bio deo porodice. Međutim, kad je Jugoslavija pala, tata, mama i moj mali brat Avram vraćaju se u Dubrovnik, a ja dolazim dvadeset dana kasnije, sa sestrom i stricem Josifom. Kada smo prolazili kroz Žepče, na stanici smo zatekli tetku Renu sa dvoje male dece. Nismo smeli s njom da govorimo. Videli smo da joj niz lice teku suze i kao da želi da nam kaže: „Nećemo se više nikada videti!“

Odmah po povratku u Dubrovnik, u tatinu radnju postavljen je poverenik koji se zvao Brkan. On je pripadao zloglasnoj grupi ustaša u kojoj su još bili Glavan i gimnazijski profesor Kaštelan. Oni su bili najsvirepije ubice – po danu su išli u Trebinje i okolinu da „čiste“ Srbe, a po povratku, uveče bi otišli u Franjevačku crkvu da se „ispovede“, da bi sutradan opet išli na klanje Srba u Trebinje, nemilosrdno ih istrebljujući, bez obzira na pol i godine. Ja sam, jednom prilikom, prisustvovao hvalisanju jednog ustaše ispred crkve Svetoga Vlaha koji je pričao kako je bajonetom vadio decu iz utroba srpskih trudnih žena i pokazivao pun lonac izvađenih srpskih očiju! Takva zverstva se teško mogu zaboraviti.

Tata je uhapšen odmah po povratku u Dubrovnik, zajedno sa 150 Srba. Ta grupa je trebalo da sutradan bude odvedena kamionom negde u okolinu Gacka, da bi bila likvidirana. Međutim, spasila ih je srećna okolnost: kamion se pokvario i oni su zadržani jedan ili dva dana u zatvoru. Na intervenciju italijanskog komandanta II korpusa, generala Đuzepea d' Amika (Giuseppe d' Amico), svi uhapšeni su pušteni. Čim je došao kući, tata je rekao da treba da bežimo u Split. Uz pomoć jednog dubrovačkog Italijana, koji je bio poručnik u okupacionoj italijanskoj vojsci, tenente Sevilotija (Sevilotti), tata je dobio propusnicu za sve nas, da otputujemo u Split. Mene i sestru je poslao odmah kod strica Arona, a mesec dana kasnije došli su i oni.

KADIŠ ZA 45 UBIJENIH ČLANOVA PORODICE

U Splitu se nismo prijavili, jer je tata uporno tražio da se što pre prebacimo u Italiju. U međuvremenu su me, na plaži na Firulama, uhvatili crnokošuljaši, jer sam se kupao sa prijateljima na dan proslave fašističkog praznika, kada je bilo zabranjeno kupanje. Tom prilikom su nas tukli bičevima i kundacima i prisiljavali da kličemo: „Viva il Duce!“ (Živeo Duče!), „Viva la Dalmatia italiana!“ (Živela italijanska Dalmacija), „Viva il fascismo!“ (Živeo fašizam). Nakon svega toga, tata je uspeo da uz pomoć nekih poznanika i sa nešto novca, izdejstvuje da, u novembru 1941. odemo brodom iz Splita u Trst.

Kad smo stigli u Trst, tata je insistirao da odmah odemo u templ (hram), jer je hteo da uspostavi vezu sa tamošnjom jevrejskom opštinom. On je imao nameru da se prebacimo u Španiju. Međutim, kad smo izašli iz hrama, sačekali su nas crnokošuljaši u dva reda, duga oko stotinu metara. Mnogo smo batina dobili pendrecima dok smo prošli kroz taj red. U Trstu smo se zadržali svega tri – četiri dana a zatim bili u *confino libero* u Bolonji, do pada Italije.

U Bolonji smo živeli dosta mirno. Međutim, nakon pada Italije, kad su došli Nemci, morali smo da se skrivamo po štalama i pećinama, stalno gladni. Pretila je opasnost od fašističkih racija i Gestapoa, zbog kojih nismo mogli da pobegnemo na jug, saveznicima. Jednom smo se našli na spavanju u štali jednog seljaka kad su se Nemci tu zaustavili. Desilo se to dve sedmice pre oslobođenja Bolonje, 25. aprila 1945. godine. Jedna elitna padobranska jedinica povlačila se prema severu kad su saveznici probili zadnju odbrambenu liniju pre prodora u dolinu reke Po. Bili smo veoma prestrašeni i smeteni, ne znajući šta da radimo. Shvatili smo da nema gde da se beži, da treba ostati gde smo bili

i sačekati kraj rata, koji je blizu. Pošto je majka dobro govorila nemački, uspostavili smo kontakt sa Nemačima. Oni su se čudili da dobro govorimo nemački i pitali nas za objašnjenje. Pošto smo svi imali lažna italijanska imena, odgovorili smo da smo poreklom iz Trsta koji je nekad bio pod austro-ugarskom vlašću.

Desetak dana pre oslobođenja, naišao je odred esesovaca koji su hteli da me odvedu u Nemačku na rad. Međutim, padobranci su me odbranili i, kad su esesovci otišli, dali mi jednu traku sa kukastim krstom na kojoj je pisalo „Dolmetscher“ (Prevodilac). To me je zamalo koštalo života, nakon oslobođenja Bolonje, kad je patrola brigade Garibaldi „čistila“ fašiste i njihove simpatizere. Mene su uhvatili i čak stavili uza zid, da bi me streljali kao kolaboracionistu. Na sreću, spašen sam kad su stigli američki vojnici i počeli da uvode davno zaboravljeni red.

Sutradan, otac i ja idući centrom grada, videli smo vojnika u engleskoj uniformi. Na levom ramenu je imao plavobelu zastavicu sa Magen Davidom. Bila je to za nas velika radost. Vojnik je pripadao Jevrejskoj brigadi u sastavu Osme engleske armije. Tata i ja smo ljubili taj Magen David i plakali od radosti jer smo tek onda znali da smo slobodni. Kada smo pobjegli iz Dubrovnika, pri izlasku iz kuće, poljubili smo mezuzu, a u Bolonji smo poljubili Magen David!

Rat se završio – a sa njim se završio i život 45 članova naše porodice. Ostaje bol u duši i griža savesti: zašto su oni ovako nedužni stradali, a zašto ne i ja? Na to pitanje, koje me progoni celog života, može samo Bog da odgovori, ako ga ima.

Pošto nemaju nikog drugog osim mene da ih se seti, kazujem Kadiš za sve naše ubijene, za koje ne znam ni mesta pogubljenja, ni dan smrti:

Zihrono livraha!

I ke todos tengan buen ripozu i ke sejan in gan Eden – Amen.
(... I neka svi počivaju u miru i neka su u Raju – Amen).